

AUTOREFERAT

- I. Imię i nazwisko:** Aleksandra Pronińska
- II. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe - z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytuł rozprawy doktorskiej:**
- magister filologii włoskiej, 1990, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
 - doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, 2002, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie. Stopień naukowy uzyskany na podstawie rozprawy pt. *Principi teorici della compilazione del dizionario fraseologico italiano-polacco*. Promotor: prof. dr hab. Stanisław Karolak. Recenzenci: prof. dr hab. Stanisław Widłak, prof. dr hab. Leszek Bednarczuk.
- III. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:**
- lektor języka włoskiego Akademii Ekonomicznej w Krakowie (okresowo),
 - asystent w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (1992-2002),
 - adiunkt w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (od 2003).
- IV. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art.16 ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):**
- a, b) monografia naukowa
- Aleksandra Pronińska. 2015. *Derivati deantroponimici nella lessicografia italiana*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, ISBN 978-83-7271-949-2.
- c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Przedmiotem pracy są derywaty od nazw własnych osobowych (NWO) w języku włoskim, badane na materiale leksykograficznym. Podjęcie zagadnienia formacji pochodnych od NWO w aspekcie leksykograficznym wynika z jednej strony z braku całościowych opracowań teoretycznych tej klasy leksemów, a z drugiej z faktu, iż - w perspektywie synchronicznej - tylko znikoma ilość funkcjonujących w języku jednostek leksykalnych tworzonych od NWO jest odnotowywana w opracowaniach leksykograficznych (co wynika ze specyfiki leksemów pochodnych od nazw własnych).

Występowanie dużej liczby wyrazów pochodnych od NWO jest jedną z cech charakterystycznych współczesnego języka włoskiego, głównie jego odmiany określanej jako „italiano neostandard”, bowiem formacje tworzone od NWO szczególnie licznie pojawiają się w tekstach prasowych. O ile samo wykorzystywanie *nomina propria* do tworzenia nowych jednostek leksykalnych nie jest zjawiskiem nowym (o czym świadczą zakorzenione w leksyce i odnotowane we włoskich słownikach leksemy pochodzące z różnych okresów historycznych), o tyle powstające współcześnie formacje na bazie NWO, często tworzone od nazwisk polityków, sportowców, ludzi kultury, celebrytów itp. zazwyczaj mają charakter efemeryczny, a ich istnienie jest ściśle związane z „popularnością” osoby, od imienia/nazwiska której pochodzą. Nierzadko wraz z przemijaniem „popularności” te osoby wychodzą z użycia i z biegiem lat ulegają zapomnieniu.

Specyfika współczesnych formacji pochodzących od NWO odbija się na ich rejestracji leksykograficznej: (1) neologizmy słowotwórcze, jako formy nieustabilizowane językowo, często mające charakter typowych „okazjonalizmów”, nie występują w słownikach objaśniających (ich istnienie czasem bywa odnotowywane w słownikach neologizmów), (2) z biegiem czasu niektóre spośród leksemów pochodzących od NWO wchodzi do zasobu leksykalnego języka, co zostaje usankcjonowane ich rejestracją w słownikach objaśniających.

NWO w swojej pierwotnej funkcji identyfikacyjnej, jako jednostki nie posiadające znaczenia leksykalnego, nie są rejestrowane w tradycyjnych słownikach językowych: występują wyłącznie w tekstach, w których - niezależnie od funkcji denotacyjnej - mogą być nośnikami znaczeń/treści konotacyjnych. Te dwa czynniki (brak nazw własnych w słownikach językowych oraz ich potencjalne wartości konotacyjne) mają zasadniczy wpływ na rejestrację pochodnych od NWO w opracowaniach leksykograficznych.

We wskazanej monografii pochodne od NWO (derywaty słowotwórcze i semantyczne / wtórne użycia NWO) zostały zanalizowane w ujęciu leksykograficznym (przy ograniczeniu badanego materiału wyłącznie do jednotomowych słowników współczesnego języka włoskiego oraz słowników neologizmów). Taka perspektywa badawcza wynika z jednej strony ze wspomnianej specyfiki samych formacji tworzonych na bazie NWO, ich nietrwałości, a z drugiej strony ze specyfiki nazwy własnej jako podstawy słowotwórczej.

Metodologia gromadzenia i analizy włoskich formacji utworzonych na bazie NWO została oparta na trzech kryteriach: (1) onomastycznym, (2) językowym i (3) leksykograficznym.

Z uwagi na fakt, iż powstawanie apelatywów potencjalnie jest możliwe od każdej kategorii nazw własnych (co skutkuje dużą różnorodnością form), w oparciu o przyjęte **kryterium onomastyczne** uwzględnione zostały wyłącznie leksemy pochodzące od antroponimów. Pominięcie licznej grupy wyrazów i wyrażeń utworzonych od innych kategorii onomastycznych (toponimów i chrematonimów) miało na celu zapewnienie spójności opisu badanej grupy leksemów.

Ze względu na dużą różnorodność formacji pochodzących od NWO, w oparciu o **kryterium językowe**, uwzględniona została najliczniej reprezentowana klasa morfologiczna leksemów powstałych w wyniku derywacji formalnej i/lub semantycznej, a mianowicie derywaty rzeczownikowe wraz z wtórnymi użyciami nazw własnych. Ze względu na możliwość użycia znacznej części rzeczowników

w funkcji przymiotnikowej wyróżniona została kategoria leksemów sekundarnych obejmująca przymiotniki uwzględnione w analizie z punktu widzenia leksykograficznego.

Z założenia wyłączone zostały natomiast leksemy utworzone w wyniku kompozycji (zrosty i złożenia). Całkowicie pominięte zostały formacje typu nazwa własna + apelatyw, np. *Bossi-pensiero*, *Moratti-boy*. Uwzględnione w pracy kompozita to formacje typu nazwa własna + nazwa własna, które stanowią jednostkę wyjściową derywacji, tj. (1) połączenia imię + nazwisko np. Gianni Letta > *giannilettismo*, Pippo Baudo > *pippobaudiano*, *pippobaudismo*, Beppe Grillo > *beppegrillismo* oraz (2) połączenia dwóch różnych nazwisk (z aferezą i/lub apokopą) np. (Walter) Veltr(oni) + (Silvio Berl)usconi > *veltrusconismo*, *veltrusconiano*.

W oparciu o **kryterium leksykograficzne**, oprócz opisu samych derywatów motywowanych przez antroponimy, uwzględniłam również obecność i funkcję w artykule hasłowym obydwu elementów konstytutywnych: (1) antroponimów oraz (2) formantów słowotwórczych wykorzystywanych do tworzenia derywatów.

Podstawowym założeniem metodologicznym przyjętym przy tworzeniu korpusu badawczego było oparcie się wyłącznie na wspomnianych dwóch rodzajach źródeł leksykograficznych: (1) jednotomowych słownikach języka włoskiego oraz (2) słownikach i zbiorach neologizmów opublikowanych na przestrzeni ostatnich 25 lat. Z pierwszej kategorii wzięłam pod uwagę pięć jednotomowych słowników należących do kanonu włoskiej leksykografii: (1) *Il Grande Dizionario Italiano* Hoepli A. Gabriellego (2011) wyd. Mediolan: U. Hoepli, (2) *Il Devoto-Oli. Vocabolario della Lingua Italiana* (2013) Mediolan: Le Monnier, (3) *Il Dizionario della Lingua Italiana* De Mauro (2000) Turyn: Paravia, (4) *Lo Zingarelli. Vocabolario della Lingua Italiana* (2014) Bolonia: Zingarelli oraz (5) *Il Sabatini Coletti Dizionario della Lingua Italiana* (2008) Mediolan: Rizzoli Larousse. Ten ostatni - ze względu na ilość i typ oferowanych parametrów wyszukiwania - pełnił funkcję nadrzędną w stosunku do innych słowników i służył jako punkt

odniesienia w przypadku wątpliwego datowania leksemów bądź rozbieżności merytorycznych między poszczególnymi słownikami.

Z drugiej z wymienionych kategorii wzięłam pod uwagę dwa zbiory (1) *Parole degli anni Novanta* A. Benciniego i E. Citercensi (1992, Florencja: Le Monnier) oraz (2) *3000 Parole Nuove. La neologia negli anni 1980-1990* O. Luratiego (1990, Bolonia: Zanichelli), zawierające wyselekcjonowane z tekstów prasowych neologizmy, które nie były wcześniej odnotowane w żadnym z włoskich słowników objaśniających. Pozostałe trzy pozycje neologiczne uwzględnione przy tworzeniu korpusu, autorstwa G. Adamo i V. Della Valle, mają charakter słowników i łącznie obejmują neologizmy z okresu dziesięciu lat od 1998 do 2008: (1) *Neologismi quotidiani. Un dizionario a cavallo del millennio 1998-2003* (2003, Florencja: Leo S. Olschki), (2) *2006 parole nuove. Un dizionario di neologismi dai giornali* (2005, Mediolan: Sperling & Kupfer) oraz (3) *Il Vocabolario Treccani. Neologismi. Parole dai giornali*. (2008, Rzym: Istituto della Enciclopedia Italiana). Uzupełnieniem części neologicznej korpusu są źródła internetowe, w szczególności obszerne bazy danych neologizmów na dwóch portalach: Osservatorio neologico della lingua italiana (www.illiesi.cnr.it) oraz Neologismi della Treccani (www.treccani.it).

W oparciu o wspomniane dwa typy źródeł cały korpus badawczy został podzielony na dwie części: (1) część podstawową, obejmującą wyłącznie jednostki odnotowane w co najmniej jednym z wymienionych słowników języka włoskiego oraz (2) część neologiczną, o charakterze komplementarnym, obejmującą derywaty od NWO, które nie znalazły się w żadnym z wymienionych jednotomowych słowników języka włoskiego.

Kategoria włoskich derywatów od NWO obejmuje jednostki trzech typów: (1) derywaty bezpośrednie, które zajmują pierwszą pozycję w łańcuchu* słowotwórczym oraz (2) derywaty pośrednie (wtórne), które zajmują dalsze pozycje w łańcuchu derywacyjnym i mogą obejmować (a) jednostki pochodzące

*Użyłam polskiego terminu "łańcuch" wprowadzonego w pracach Hanny Jadackiej (1991, 2001).

od innej kategorii nazw własnych, np. toponimu (jak *occamismo*), czy chrematonimu (jak *ferrarista*) i/lub (b) jednostki utworzone od apelatywu (innego derywatu pochodzącego od tego samego antroponimu), np. rzeczownik *copernicanismo* od przymiotnika *copernicano* (od zitalianizowanej formy nazwiska M. Kopernika). Trzeci typ derywatów od NWO to zapożyczenia, które stanowią klasę niejednorodną i mogą obejmować zarówno (a) derywaty bezpośrednie (*prestiti deonimici*) jak i (b) derywaty pośrednie, stanowiące zapożyczenia od apelatywów typu *sciovinista* < fr. *chauviniste* (od nazwiska N. Chauvin).

Wyszukiwarki słownikowe w wynikach automatycznego wyszukiwania pochodnych od nazw własnych, czyli wyszukiwania według parametru "etymologia od nazw własnych" uwzględniają wyłącznie derywaty utworzone bezpośrednio od danej nazwy własnej, tj. formacje z pierwszej pozycji łańcucha derywacyjnego. W konsekwencji na przykład wspomniany wyżej rzeczownik *copernicanismo*, jako zajmujący drugą pozycję w łańcuchu derywacyjnym, nie zostanie ujęty w wynikach wyszukiwania automatycznego, w których pojawi się wyłącznie przymiotnik *copernicano* z pierwszej pozycji. Analogicznie w przypadku zapożyczeń: w wynikach wyszukiwania według parametru "etymologia od nazw własnych" występują wyłącznie zapożyczenia bezpośrednie (*prestiti deonimici*).

Całościowy opis derywatów od NWO nie może się opierać wyłącznie na jednostkach docelowych (pochodnych od nazw własnych rejestrowanych w pozycji wyrazów hasłowych): wymaga uwzględnienia z jednej strony jednostek wyjściowych (NWO), a z drugiej strony formantów słotwórczych.

Analiza z punktu widzenia leksykograficznego obejmuje zatem wszystkie trzy elementy: (1) NWO występujące w słownikach funkcji identyfikacyjnej, tj. odnoszące się do swojego prymarnego denotatu (rozdz. IV.1), (2) derywaty semantyczne od NWO (rozdz. IV.2) oraz (3) derywaty morfologiczne od NWO tworzone za pomocą formantów słotwórczych (rozdz. IV.3).

NWO o charakterze referencyjnym z założenia nie występują w słownikach językowych jako wyrazy hasłowe, co skutkuje brakiem odnośnych artykułów objaśniających. NWO są ściśle związane z mikrostrukturą słownika (definicją, egzemplifikacją i/lub sekcją etymologiczną artykułu hasłowego) i implikują wprowadzenie dodatkowej informacji o charakterze encyklopedycznym. Zawarte w przykładach NWO zasadniczo występują w dwóch funkcjach: dla zilustrowania użycia kontekstowego (kookurencji danego leksemu) oraz dla odróżnienia wartości semantycznej leksemu i zapewnienia jego właściwej interpretacji. W tym ostatnim przypadku nazwy własne zastosowane w przykładach odsyłają użytkowników słowników do doświadczenia pozajęzykowego. Zawarte w części etymologicznej artykułu hasłowego NWO występują w funkcji podstawy derywacyjnej wyrazu hasłowego.

Derywaty semantyczne (Schweickard 1989), które nie implikują zmiany w strukturze leksemu wyjściowego (NWO) są reprezentowane przez formacje powstałe w wyniku derywacji niewłaściwej (*derivazione impropria*): rekatagoryzacji i/lub konwersji. W procesie deonimizacji wyróżnić można wtórne użycia dyskursywne NWO obejmujące formacje o charakterze okazjonalizmów, których interpretacja wymaga znajomości kontekstu językowego i/lub wiedzy pozajęzykowej dotyczących denotatu. Z punktu widzenia leksykografii ciekawsze są jednostki, w których proces deonimizacji przebiega z całkowitym lub częściowym zerwaniem więzi między podstawą onimiczną a derywatem (Jonasson 1991). Kategoria derywatów semantycznych od NWO nie jest jednorodna: w zależności od typu relacji semantycznej, jaka leży u podstaw procesu deonimizacji można wyróżnić (a) leksemy wynikające z przesunięć o charakterze metonimicznym i (b) leksemy wynikające z przesunięć o charakterze metaforycznym. Nazwy metonimiczne, obejmujące głównie terminologię specjalistyczną, realizują ogólny schemat metonimicznej relacji „przyczyna-skutek” z bezpośrednim lub pośrednim odniesieniem do NWO. Identyfikacja prymarnego denotatu NWO przez użytkownika języka nie ma większego znaczenia dla procesu rozumienia apelatywu: prymarny denotat NWO ma wartość

identyfikacji historyczno-kulturowej bez wpływu na proces rozumienia. Leksemy powstałe z wykorzystaniem mechanizmu metafory są bardziej zróżnicowane i - w perspektywie synchronicznej - trudniejsze do interpretacji. Interpretacja derywatu semantycznego od NWO powstałego w wyniku przesunięć metaforycznych uwzględnia pierwotny denotat NWO (jego wartości konotacyjne) i wymaga rozróżnienia „stopnia leksykalizacji”, który umożliwia funkcjonowanie jednostek w płaszczyźnie „in absentia” (należących do systemu) od tych, które mogą być interpretowane wyłącznie na poziomie kontekstowym (dyskursywnych).

Badanie w zakresie derywatów słowotwórczych zakładało uwzględnienie obydwu elementów składowych: (1) podstawy słowotwórczej oraz (2) struktury morfologicznej. Typologia podstawy słowotwórczej zakładała jej charakterystykę według dwóch rodzajów kryteriów: kategorii antroponimicznej oraz klasy morfologicznej. Badanie relacji między jednostką wyjściową (NWO) a derywatem słowotwórczym - przeprowadzone na próbce złożonej z derywatów przymiotnikowych od NWO - miało na celu weryfikację wstępnej hipotezy zakładającej, że rejestracja leksykograficzna przymiotnikowych derywatów słowotwórczych pochodzących od NWO jest uwarunkowana realizacją przesunięcia / rozszerzenia semantycznego przez daną jednostkę. Przeprowadzona analiza wykazała, że w praktyce tylko jeden z uwzględnionych słowników (Il Devoto-Oli) stosuje ścisłe kryterium semantyczne przy selekcji leksemów przymiotnikowych od NWO, co skutkuje znacznie mniejszą ilością rejestrowanych jednostek (średnio 25% w stosunku do innych słowników).

Uwzględnianie w pozycji wyrazu hasłowego przymiotników słowotwórczych od NWO (bez rozszerzenia semantycznego), skutkujące wprowadzeniem definicji typu „odnoszący się do” (relativo a), w pełni uzasadnia konieczność uwzględnienia informacji dotyczących morfologii derywacyjnej na obu poziomach funkcjonalnych słownika. Na poziomie makrostruktury informacja w zakresie morfologii derywacyjnej jest realizowana za pomocą formantów słowotwórczych, które tworzą odrębne jednostki hasłowe (z pełnym objaśnieniem semantyczno-gramatycznym w odnośnym artykule), natomiast na poziomie

mikrostruktury jest realizowana za pomocą informacji z zakresu słowotwórstwa w artykułach odnoszących się do poszczególnych derywatów. Analiza przeprowadzona w oparciu o mikrostrukturę obejmowała z jednej strony różne modele sekcji etymologicznej realizowane w artykułach hasłowych dla derywatów od NWO, a z drugiej strony porównanie modeli sekcji etymologicznej stosowanych dla derywatów od NWO z tymi, które są stosowane dla derywatów od nazw pospolitych.

Zgromadzony korpus derywatów od nazw NWO (leksykograficzny i neologiczny) umożliwił wyróżnienie ponad 40 form sufiksalnych wykorzystywanych do tworzenia derywatów od NWO i zbadanie aktywności poszczególnych formantów w odniesieniu do badanej klasy leksemów. Różnice w aktywności słowotwórczej tych samych formantów ujawnione między derywatami od nazw własnych, a derywatami od nazw pospolitych w pełni uzasadniają potrzebę odrębnego potraktowania badanej klasy leksemów (z rozróżnieniem na formacje zleksykalizowane i neologiczne).

Ostatnia część pracy obejmuje grupę derywatów słowotwórczych utworzonych za pomocą: (1) formantów *-ismo/-esimo*, *-ista* z rozróżnieniem na kategorię antroponimiczną i morfologiczną podstawy słowotwórczej i z uwzględnieniem kryterium semantycznego w analizie samych derywatów na *-ismo/-esimo*; (2) formantu *-aggine* oraz (3) formantu *-ata*.

Praktyczne wykorzystanie teoretycznych ustaleń wynikających z badań nad klasą derywatów od NWO może dotyczyć obydwu płaszczyzn funkcjonalnych słownika: jego makro- i mikrostruktury, niezależnie od ich wykorzystania przy opracowaniu elektronicznego słownika włoskich formacji pochodnych od NWO.

W odniesieniu do makrostruktury słownika teoretyczne ustalenia w zakresie pełnego łańcucha słowotwórczego pochodnych od NWO mogą mieć zastosowanie dla „przeformułowania” powszechnie stosowanego w słownikach systemu automatycznego wyszukiwania w odniesieniu do tej kategorii leksykalnej. Określenie pozycji zajmowanej przez daną jednostkę leksykalną w łańcuchu

derywacyjnym umożliwia wprowadzenie wyszukiwania na zasadzie „hipertekstu”, tj. z potencjalnym odniesieniem do jednostek zajmujących niższe pozycje w łańcuchu derywacyjnym z uwzględnieniem samej jednostki wyjściowej (NWO). Pełna informacja słowotwórcza w przypadku pochodnych nazw własnych ma szczególne znaczenie ze względu na brak wśród wyrazów hasłowych jednostki wyjściowej (NWO).

W odniesieniu do mikrostruktury słownika ustalenia teoretyczne, w tym również w zakresie łańcucha słowotwórczego derywatów od NWO, mogą mieć praktyczne zastosowanie dla ujednolicenia i doprecyzowania poszczególnych elementów składowych artykułu hasłowego. Jako przykład można zaproponować wykorzystanie teoretycznych ustaleń dotyczących łańcucha derywacyjnego dla uściślenia korelacji między częścią semantyczną a etymologiczną artykułu odnoszącego się do leksemu pochodnego od NWO. Wykorzystanie właściwej pozycji w łańcuchu derywacyjnym ma szczególne znaczenie w przypadku derywatów słowotwórczych, które realizują (lub potencjalnie mogą realizować) dwa niezależne znaczenia: (1) jedno dosłowne (relacyjne), będące bezpośrednim odwołaniem do prymarnego denotatu NWO i drugie (2) przenośne (z wykorzystaniem cech konotacyjnych). Przy rozróżnieniu dwóch znaczeń (accezioni) celowe jest precyzyjne określenie zarówno bezpośredniej podstawy derywacyjnej dla konkretnego znaczenia, jak i wskazanie jednostki wyjściowej w postaci NWO (analogicznie w przypadku zapożyczeń). Na przykład dla leksemu *donchisciottesco* w obu znaczeniach (dosłownym i przenośnym) w części etymologicznej przytacza się jako podstawę słowotwórczą wyłącznie apelatyw (antonimazję) *donchisciotte*, podczas gdy w praktyce tylko znaczenie przenośne może być odniesione do apelatywu, natomiast znaczenie dosłowne wymagałoby bezpośredniego odwołania do NWO. Bezpośrednią konsekwencją braku ścisłej korelacji między częścią definicyjną a etymologiczną jest wspomniana wyżej niespójność na poziomie wyszukiwania automatycznego (brak leksemu, w tym konkretnym przypadku leksemu *donchisciottesco*, wśród wyników wyszukiwaniu za pomocą parametru „etymologia od nazwy własnej”).

V. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Główne obszary moich zainteresowań badawczych obejmują następujące dziedziny:

a) Onomastyka / deonomastyka

Omówiona wyżej monografia (pozycja A.I.9=B.9 z wykazu publikacji/referatów według obszarów zainteresowań badawczych) jest kontynuacją tematyki wcześniejszych prac poświęconych z jednej strony badaniu nazw własnych oraz pochodnych od NWO (pozycje A.I.), a z drugiej strony badań z zakresu leksykografii (pozycje B).

Problematykę derywatów od NWO uzupełniają badania zawarte w innych pracach (poz. A.I.1,3,5,10), które obejmują m.in. klasę formacji utworzonych od NWO za pomocą przyrostka *-ino* (A.I.3). Podstawę badań nad wykorzystaniem przyrostka *-ino* w formacjach pochodnych od NWO stanowi szczegółowa analiza struktury semantycznej tego formantu słowotwórczego w językach romańskich zawarta w pracach Stanisława Widłaka (1992) uwzględniająca m.in. etymologię, homonimie i wielofunkcyjność włoskiego *-ino*. Analiza tej - niejednorodnej pod względem semantycznym - kategorii derywatów opiera się na wyodrębnieniu w zgromadzonym korpusie badawczym z jednej strony jednostek powstałych w wyniku procesów słowotwórczych przebiegających z apelatywizacją (deonimizacją), w konsekwencji których dochodzi do powstania nowych jednostek leksykalnych w klasie nazw pospolitych (w perspektywie synchronicznej reprezentowanych głównie przez rzeczowniki), a z drugiej strony stosunkowo licznej klasy przymiotników relacyjnych.

Ostatnie badania poświęcone pochodnym od NWO (A.I.1) obejmują niektóre - typowe dla współczesnego języka włoskiego w jego odmianie neostandard - zjawiska realizowane z wykorzystaniem NWO i ich derywatów, takie jak (1) konstrukcje elatywne (z formantami *super-* i *-issimo*) typu *superdalemiano*, *superdarwinista*, *prodianissimo*, *berlusconissimo* itp. oraz (2) derywaty czasownikowe od NWO tworzone za pomocą przyrostków *-eggiare* i *-izzare*.

Badania włoskich nazw własnych (A.I.2,6,7) obejmują ich funkcjonowanie w strukturze zhierarchizowanych syntagm nuklearnych. Analiza dotyczy dwóch typów struktur (A.I.6): zestawień typu 'nazwa pospolita + NWO' oraz wyrażień przyimkowych typu 'nazwa pospolita di NWO', w których pierwszym elementem jest zawsze nazwa pospolita, a drugim NWO. W procesie gromadzenia materiału badawczego (w oparciu o korpus „La Repubblica” udostępniony przez SSLMIT)¹ w pierwszym etapie zostały wyodrębnione wszystkie odnotowane w korpusie syntagmy nominalne (SN) odpowiadające badanym strukturom, a następnie - w oparciu o kryterium dotyczące typu nazwy własnej – spośród odnotowanych w korpusie struktur spełniających pierwszy warunek, zostały wyselekcjonowane wyłącznie jednostki zawierające NWO.

Wszystkie wyodrębnione SN spełniające w/w kryteria zostały podzielone na 2 kategorie: (1) syntagmy, które nie dopuszczają bezwarunkowej wzajemnej substytucji synonimicznej badanych struktur, tj. zestawienia i analogicznej struktury przyimkowej (możliwa z formalnego punktu widzenia wzajemna substytucja implikuje inne znaczenie i/lub niejednoznaczność interpretacyjną) oraz (2) zestawienia posiadające alternatywną wersję przyimkową, która realizuje to samo znaczenie (np. *il syndrome Down* / *il syndrome di Down*).

Analiza zhierarchizowanych syntagm nuklearnych badanych na materiale korpusowym uwzględnia funkcję NWO w ich strukturze i obejmuje: (1) syntagmy z NWO w funkcji członu konstytutywnego (nadrzędnego) oraz (2) syntagmy z NWO w funkcji modyfikatora grupy nuklearnej.

Zhierarchizowane SN z NWO w funkcji członu nadrzędnego (**typ 1**) obejmują struktury, w których nazwa pospolita (w funkcji determinanta NWO) określa: stopień pokrewieństwa, tytuł zawodowy, formułę grzecznościową itp. Charakterystyczne dla tej kategorii jest występowanie NWO w funkcji referencyjnej (z koreferencją nazwy pospolitej do NWO). W strukturze wewnętrznej włoskich zestawień zhierarchizowanych z NWO w funkcji

¹ <http://dev.sslmit.unibo.it/corpora/corpus.php?path=&name=Repubblica>

nadrzędnej między członami SN zachodzi relacja dopowiedzeniowa (*relazione appositiva*): (1) o charakterze atrybutywnym (*esplicativo/descrittivo*) w interpretacji prototypowej, w której NWO reprezentuje pełną referencyjność (wskazuje i identyfikuje denotat) lub (2) o charakterze ograniczającym (*restrittivo/identificativo*) w interpretacji dyskursywnej, w której NWO reprezentuje referencyjność ograniczoną do funkcji identyfikacyjnej.

Zhierarchizowane SN z NWO w funkcji modyfikatora (**typ 2**) charakteryzują się znacznie większym zróżnicowaniem. W oparciu o kryterium wzajemnej substytucji synonimicznej zestawień i struktur przyimkowych wyróżniłam: z jednej strony struktury nie dopuszczające wzajemnej substytucji synonimicznej, charakteryzujące się niereferencyjnym użyciem NWO: (a) zestawienia, które tworzą syntagmy nazewnicze (np. *pizza margherita*) z możliwością redukcji eliptycznej, która przyspiesza proces leksykalizacji (np. *un down*) oraz (b) struktury przyimkowe nie dopuszczające elipsy przyimka (z charakterystyczną niejednoznacznością interpretacyjną autor/posiadacz (np. *un libro di Tolstoj*, *un quadro di Rubens*), które realizują klasyczne redukcje metonimiczne (typu *un Rubens*) a z drugiej strony syntagmy realizujące wzajemną substytucję synonimiczną z charakterystyczną klasą formacji eponimicznych (zestawień) powstałych w wyniku elipsy przyimka „di”, które dopuszczają różne warianty interpretacyjne zależnie od ko(n)tekstu, np. *il premio Nobel* (‘fondato da’ lub ‘denominato’).

Badanie funkcjonowania NWO w strukturze SN - uwzględniając różny stopień determinacji i różne perspektywy badawcze - obejmuje w szczególności syntagmy z wyrażeniem przyimkowym (typu ‘nazwa pospolita di NWO’), w których funkcję determinanta pełni przymiotnik wskazujący *quello* (A.I.7) oraz użycia NWO z rodzajnikiem nieokreślonym (A.I.2). W tym ostatnim przypadku punktem wyjścia była teoria determinacji oraz szczegółowa analiza rodzajnika francuskiego w ujęciu funkcjonalnym Stanisława Karolaka (Karolak 2004).

Syntagmy typu 'Quel nazwa pospolita di NWO' badane w ujęciu porównawczym na materiale wyjściowym pochodzącym z literatury dla dzieci (autorstwa C. Collodiego i L. Bertelliego) uwzględniają przekład francuski i hiszpański oraz kilka wersji istniejących polskich przekładów. Wszystkie wyodrębnione w tekście włoskiego oryginału przykłady zostały ograniczone - w oparciu o kryterium semantyczne - do niezależnych od kontekstu (nie dopuszczających wariantów interpretacyjnych), semantycznie jednoznacznych struktur typu *Quel monello di Pinocchio*. Z grupy SN z interpretacją zależną od kontekstu typu *Quell'asino di Pinocchio* uwzględniłam tylko przykłady realizowane z wykorzystaniem konotacji implikowanych przez denotat nazwy pospolitej, która staje się nośnikiem metafory (w podanym przykładzie asino=stupido). W konsekwencji cała struktura realizuje znaczenie 'Pinocchio è stupido (come un asino)'. NWO użyta w swojej prymarnej funkcji (referencyjnej) pełni rolę członu konstytutywnego całej syntagmy (pomimo, że występuje w wyrażeniu przymikowym).

Punktem wyjścia dla analizy porównawczej badanych syntagm było wyróżnienie we włoskich oryginałach różnych wariantów strukturalnych w oparciu o kategorię morfologiczną nazwy pospolitej (rzeczownik, przymiotnik i/lub kombinację typu *buon uomo di Geppetto*) oraz w oparciu o kategorię antroponimiczną NWO (imię, nazwisko względnie ich połączenie z nazwą wskazującą na tytuł i/lub zawód). Analiza porównawcza - oparta na konkretnych odpowiednikach przekładowych - obejmuje różne warianty stylistyczne realizowane z wykorzystaniem silnie nacechowanego emocjonalnie (dodatkowego) modyfikatora leksykalnego i/lub (innych) determinantów podnoszących emocjonalność wyrażenia.

Badanie nazw własnych poza strukturą SN, w ujęciu porównawczym, obejmuje włoskie i hiszpańskie odpowiedniki lokalnych nazw miejscowych z uwzględnieniem normatywnej specyfiki przekładowej toponimów: ich realizacji w postaci endo- lub egzonimów w języku docelowym (A.I.4).

b) Onomastyka literacka

W ramach badań onomastycznych odrębną kategorię stanowią prace z zakresu onomastyki literackiej, które uwzględniają opracowania porównawcze NWO w funkcji onimów literackich w trzech kategoriach: (1) polsko-włoskiej, tj. we włoskich przekładach polskiego autora (poz. A.II.1), (2) włosko-polskiej, tj. w polskich przekładach włoskiego autora (poz. A.II.2,3) oraz (3) włosko-włoskie, we włoskojęzycznych parodiach (poz. A.II.4).

W opracowaniach z pierwszej grupy wzięłam pod uwagę istniejące włoskie przekłady powieści „Ferdynand” Witolda Gombrowicza, z których tylko przekład Very Verdiani (Feltrinelli 1991) został zrealizowany na podstawie polskiej wersji językowej powieści, natomiast wcześniejszy, Sergia Miniussiego (Einaudi 1961), powstał w oparciu o autorski przekład Gombrowicza na język francuski (1958). W konsekwencji badanie onimów we włoskich przekładach musiało uwzględniać również francuską wersję powieści, która w znaczący sposób wpłynęła na pierwszy przekład powieści Gombrowicza na język włoski. Podobnie jak w pozostałych pracach z zakresu onomastyki literackiej, skoncentrowałam się wyłącznie na NWO w poszczególnych tekstach, uwzględniając elementy intertekstualne w warstwie onomastycznej (analogie istniejące na poziomie nazw własnych, niezależnie od innych w warstwie merytorycznej, typu *Józio Kowalski*, *Jojo* > *Momo* / *Gingio Kowalski* do *Józefa K.* z „Procesu” Franza Kafki).

Prace z zakresu onomastyki literackiej, które odnoszą się do twórczości autorów włoskich (A.II.2,3) są poświęcone onomastyce w twórczości Gianniego Rodariego. Z około 200 formacji wyekscerpowanych z bajek i opowiadań jego autorstwa analizie zostały poddane głównie onimiczne neologizmy autorskie. Na poziomie języka oryginału skoncentrowałam się przede wszystkim na stosowanych przez Rodariego mechanizmach słowotwórczych. Na poziomie przekładu - biorąc pod uwagę, że uwzględniłam wyłącznie opowiadania posiadające kilka oficjalnych wersji opublikowanych przekładów - porównane

zostały strategie przekładowe dla poszczególnych klas onimów autorskich (tworzonych od nazw pospolitych i „ex novo”).

Badanie włoskich onimów w parodiach (A.II.4) dotyczyło pozycji literackich, które ukazały się ostatnio (2013, 2014) w znanej włoskiej serii edytorskiej „Le Parodie Disney” (w czerwcu 2015 wydane w jednym tomie). Dwie historie w formie komiksowej, autorstwa Francesca Artibaniego, stanowią swoistą parodię stylu pisarskiego i bohaterów najbardziej znanego współczesnego włoskiego pisarza kryminałów, Andrei Camilleriego. Połączenie postaci i miejsc powszechnie znanych włoskiemu czytelnikowi z fikcji literackiej Camilleriego i z komiksów Disneya zostało wtopione we włoskie realia i oplecione gęstą siecią powiązań intertekstualnych. Szczegółowa analiza warstwy onomastycznej pozwoliła na ustalenie zależności między zastosowaną strategią nazewniczą, a pochodzeniem danej postaci. Nazwy postaci ze świata Disneya są przenoszone bez żadnej modyfikacji. Oryginalne rozwiązania onomastyczne w parodii Artibaniego dotyczą głównie „seryjnych” postaci / miejsc z kryminałów: modyfikacje i zniekształcenia wykorzystują zarówno elementy komizmu słownego i/lub sytuacyjnego, jak i odwołania intertekstualne do bohaterów włoskich pisarzy (Luigiego Pirandella i Leonarda Sciasci).

c) Leksykografia włoska i dwujęzyczna

Prace z zakresu leksykografii (poz. B.1-10) zasadniczo koncentrują się na kierunkach badawczych wyznaczonych przez problematykę dwóch monografii i są związane z frazeologią i deonomastyką.

Pierwszy z wymienionych kierunków badawczych - wyznaczony przez problematykę opublikowanej w skróconej wersji rozprawy doktorskiej (B.4) - obejmuje zagadnienia związane z rejestracją włoskich związków frazeologicznych w słowniku dwujęzycznym (B.6), z semantycznymi i składniowymi aspektami ekwiwalentów funkcjonalnych (B.5) oraz z wykorzystaniem słowników dwujęzycznych w glottodydaktyce (B.3).

Drugi z wymienionych kierunków badawczych (deonomastyka), oprócz omówionych derywatów od NWO we włoskich słownikach (B.9=A.I.9, B.8=A.I.8), obejmuje - w ramach aktualnych badań (2015) - analizę porównawczą derywatów semantycznych i morfologicznych w ujęciu leksykograficznym z ograniczeniem do dwóch kategorii NWO w funkcji podstawy słowotwórczej (1) autorów tekstów literackich oraz (2) bohaterów literackich i/lub filmowych (B.10=A.I.10).

Pozostałe kierunki badań wchodzących w zakres leksykografii są wyznaczone przez odrębne obszary zainteresowań w ramach językoznawstwa włoskiego i porównawczego. Obejmują one m.in. włoskie konstrukcje eliptyczne (skupienia terminologiczne) w leksykografii włoskiej i dwujęzycznej w słownikach ogólnych i specjalistycznych (B.2) oraz analizę wykorzystania w opisie leksykograficznym konkretnych użyc kontekstowych na przykładzie włoskiego *come* z wykorzystaniem źródeł w postaci korpusu języka włoskiego (SSLMIT), zestawionych tekstów równoległych (przekładów literackich) i opracowań leksykograficznych (B.1).

d) Języki specjalistyczne

Pozostałe zainteresowania w ramach językoznawstwa włoskiego i kontrastywnego obejmują problematykę języków specjalistycznych w zakresie lingwistyki tekstu specjalistycznego (C.2,3), leksyki specjalistycznej (C.1,4,5,6) oraz dydaktyki języków do celów zawodowych i specjalistycznych (C.7,8,9).

Badania z zakresu **lingwistyki tekstu specjalistycznego**, którego wyróżnikiem jest wysoki stopień konwencjonalizacji formy i treści, są próbą refleksji nad znaczeniem znajomości wzorca gatunkowego w przekładzie tekstów specjalistycznych. W analizie kontrastywnej pierwszego gatunku tekstów (ulotka dla pacjenta) - z uwagi na specyfikę ulotki jako gatunku tekstów przeznaczonych dla szerokiego kręgu odbiorców nie należących do grona fachowców - skupiłam się, niezależnie od samej architektury tekstu, na mechanizmach upraszczania i

objaśniania terminologii medycznej realizowanych w postaci wtrąceń nawiasowych w polskiej i włoskiej wersji ulotek odnoszących się do tego samego produktu medycznego (C.2). Drugi artykuł dotyczy języka prawniczego, a przedmiotem analizy jest wzorzec gatunkowy włoskiego wyroku w procesie karnym (C.3). Analizie poddana została formalna struktura organizacyjna tekstu z uwzględnieniem charakterystycznych dla tego gatunku formuł i czasowników performatywnych wprowadzających poszczególne części dokumentu w obrębie ramy tekstowej oraz zależności gramatyczne (czasowe).

Badania w zakresie **słownictwa specjalistycznego** dotyczą głównie języka prawniczego (C.1, C.4, C.5). Artykuł (C.1) porusza - pojawiające się również w innych pracach (m.in. B.2) - zagadnienie elipsy. Skoncentrowałam się na wybranych typach zleksykalizowanych SN o charakterze terminologicznym, w których rozróżniłam dwa typy realizacji tekstowych (1) z elipsą anaforyczną (z pominięciem modyfikatora) oraz (2) z redukcją leksykalną (z pominięciem członu nadrzędnego). O ile w pierwszym przypadku elipsa - realizowana na poziomie tekstu - jest zabiegiem stylistycznym, o tyle w przypadku redukcji leksykalnej elipsa ma charakter systemowy, a w konsekwencji obydwie wersje (pełna i eliptyczna) są osobno odnotowane w specjalistycznych słownikach terminologicznych. Tematem artykułu (C.5) jest termin traktowany jako reprezentacja pojęcia prawnego, uwikłany w językowo-logiczne relacje na bazie hiponimii.

Odmienny charakter ma opracowanie dotyczące terminów z zakresu lingwistyki informatycznej (C.6) uwzględniające przykłady z języka polskiego oraz z wybranych języków romańskich. Interdyscyplinarny charakter lingwistyki informatycznej, jako dziedziny z pogranicza językoznawstwa i informatyki, uzasadnia współlistnienie obok siebie trzech rodzajów terminów wywodzących się z informatyki, z językoznawstwa tradycyjnego oraz najnowszych terminów utworzonych do celów automatycznego przetwarzania języka naturalnego.

e) Historia

„Historia San Marino”, która ukazała się w pracy zbiorowej pod redakcją Józefa Łaptosa pt. „Historia małych krajów Europy: Andora, Lichtenstein, Luksemburg, Malta, Monako, San Marino”, wydanej nakładem Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w roku 2002.

Aleksandra Papuś